

[Διδακτικές Δοκιμές]

"Ο λόγος"

Ενότητες Α' Λυκείου

Θέμα: Προφορικός και γραπτός λόγος

Ενότητα "Ο λόγος"

Έκφραση-Έκθεση Α' Λυκείου

Διδακτική δοκιμή

Α. Αυδή

α. Παρουσίαση

Το δίωρο αυτό μάθημα εισάγει τους μαθητές στην ενότητα "Λόγος" του βιβλίου "Έκφραση-Έκθεση" για την Α' λυκείου. Βασικός στόχος της ενότητας είναι να αντιληφθούν οι μαθητές ότι ο προφορικός και ο γραπτός λόγος είναι διαφορετικά αλλά ισότιμα είδη λόγου.

Θεωρήθηκε σκόπιμο να τονιστεί ιδιαίτερα η ισοτιμία του προφορικού λόγου με το γραπτό, γιατί είναι γνωστό ότι στο παρελθόν υποτιμήθηκε ο προφορικός λόγος, ενώ παράλληλα διογκώθηκε η σημασία και η αξία του γραπτού λόγου, με αποτέλεσμα η γλωσσική διδασκαλία να παραμελεί τον προφορικό λόγο και να δίνει ιδιαίτερη βαρύτητα στην καλλιέργεια του γραπτού λόγου. Η Α.Φραγκουδάκη (Γλώσσα και ιδεολογία, 1987) παρατηρεί σχετικά ότι: "Στο σχολικό θεσμό γενικά κυριαρχεί η λατρεία του γραπτού λόγου και απουσιάζει η πολύ σημαντική διάκριση του φυσικού λόγου από το υποκατάστατό του, τη γραφή".

Ορισμένοι γλωσσολόγοι, εξάλλου, πιστεύουν ότι πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη σημασία στη διδασκαλία του προφορικού λόγου. Υποστηρίζουν, μάλιστα, την προτεραιότητα του προφορικού λόγου τονίζοντας ότι : α) ο προφορικός λόγος προηγείται ιστορικά από το γραπτό : πρώτα εμφανίζεται ο προφορικός λόγος και ύστερα ο γραπτός και β) ο προφορικός λόγος προηγείται και βιολογικά : κάθε άνθρωπος πρώτα μιλάει και ύστερα γράφει. Επιπλέον υπάρχουν άνθρωποι που δε γνωρίζουν γραφή, αλλά δεν υπάρχει άνθρωπος που δε μιλάει (εκτός από παθολογικές περιπτώσεις), και ακόμη υπάρχουν ολόκληροι πολιτισμοί χωρίς γραφή, αλλά κανένας λαός /πολιτισμός χωρίς προφορικό λόγο.

Το μάθημα σκοπεύει να καλύψει τα ακόλουθα μέρη από την ενότητα "Λόγος" με την εξής σειρά:

1. Επισημαίνω τα στοιχεία της ομιλίας
2. Συγκρίνω τον προφορικό λόγο με το γραπτό
 - α) διαφορές του προφορικού λόγου από το γραπτό
 - β) ο προφορικός και ο γραπτός λόγος ως μέσα επικοινωνίας
 - γ) απροσχεδιαστος και προσχεδιασμένος λόγος

β. Διδακτική Πρόταση

Στόχοι

Οι γενικοί στόχοι του συγκεκριμένου μαθήματος είναι πρώτον να κατανοήσουν οι μαθητές τις ιδιαιτερότητες που παρουσιάζουν ο προφορικός και ο γραπτός λόγος και δεύτερον να λαμβάνουν υπόψη τους τις ιδιαιτερότητες αυτές στην παραγωγή λόγου.

Περιεχόμενο-Διδακτική μεθοδολογία

1. Η επισήμανση των στοιχείων της ομιλίας.

Στόχος μας στο μέρος αυτό είναι να κατανοήσουν οι μαθητές ότι εκτός από το λεκτικό εκφώνημα, έχουν σημασία επίσης τα παραγλωσσικά στοιχεία (επιτονισμός, παύσεις, προφορά, χροιά, ένταση φωνής κτλ.), καθώς και τα εξωγλωσσικά (χειρονομίες, βλέμμα, έκφραση προσώπου κτλ.), που συνοδεύουν το λεκτικό εκφώνημα. Το απομαγνητοφωνημένο κείμενο (Α) από προφορικό λόγο (σ.5) γίνεται αφετηρία να αναζητηθούν τα παραγλωσσικά στοιχεία, που επισημαίνονται όταν ακούμε τον ομιλητή, και τα εξωγλωσσικά στοιχεία, που εντοπίζονται μαζί με τα παραγλωσσικά, όταν ακούμε και συγχρόνως βλέπουμε τον ομιλητή. Έτσι γίνεται αντιληπτό ότι καταγράφοντας μόνο το λεκτικό εκφώνημα πάνω στο χαρτί, χάνουμε ουσιώδη στοιχεία της ομιλίας. Οι ασκήσεις (σ.124-5), που έχουν τη μορφή παιχνιδιού, βοηθούν τους μαθητές να παρατηρήσουν τα στοιχεία της ομιλίας στο λόγο τους και να μάθουν να τα ελέγχουν, ώστε να αποδίδουν αποτελεσματικότερα ένα προφορικό μήνυμα.

Όπου υπάρχουν τα τεχνικά μέσα, (βίντεο και μαγνητόφωνο), μπορούμε πρώτα να διαβάσουμε την απομαγνητοφώνηση μιας ομιλίας, μετά να την ακούσουμε από το μαγνητόφωνο και στη συνέχεια να δούμε τη βιντεοσκόπηση της ίδιας ομιλίας. Η εργασία της μαγνητοφώνησης, της απομαγνητοφώνησης και της βιντεοσκόπησης μπορεί να ανατεθεί, εξάλλου, σε ομάδα μαθητών που ενδιαφέρεται να την αναλάβει.

2. Συγκρίνω τον προφορικό λόγο με το γραπτό

- α) Διαφορές προφορικού και γραπτού λόγου

Το μέρος αυτό αποτελεί και το κέντρο του μαθήματος. Με τη σύγκριση του απομαγνητοφωνημένου κειμένου με το γραπτό κείμενο του ίδιου προσώπου για το ίδιο θέμα (σ. 126-127) γίνεται συζήτηση στην τάξη και επισημαίνονται οι ιδιαιτερότητες που παρουσιάζει ο προφορικός λόγος και ο γραπτός λόγος ως προς τη σύνταξη, τη διατύπωση, το λεξιλόγιο, την οργάνωση, τη συνοχή κτλ. Διαπιστώνεται, επίσης, γενικότερα ότι ο γραπτός λόγος είναι πιο επιμελημένος από κάθε άποψη από τον προφορικό. Τονίζεται, ωστόσο, ότι ο γραπτός λόγος δεν είναι καλύτερος από τον προφορικό, είναι απλώς διαφορετικός.

- δ) Ο προφορικός και ο γραπτός λόγος ως μέσα επικοινωνίας

Το επόμενο βήμα είναι να καλέσουμε τους μαθητές να ερμηνεύσουν το φαινόμενο που παρατήρησαν, να εξηγήσουν δηλαδή πού οφείλονται οι διαφορές προφορικού και γραπτού λόγου και γιατί τελικά ο γραπτός λόγος είναι πιο επιμελημένος από τον προφορικό. Για τη διερεύνηση του θέματος μπορούμε να θυμίσουμε στους μαθητές το επικοινωνιακό μοντέλο, σύμφωνα με το οποίο οι παράγοντες που συνιστούν την επικοινωνιακή περίσταση είναι: τα πρόσωπα (πομπός-δέκτης), ο χώρος, ο χρόνος, τα μέσα επικοινωνίας, ο σκοπός, το είδος λόγου και το ύψος. Με βάση αυτό το μοντέλο οι μαθητές καλούνται να συζητήσουν σε μικρές ομάδες τις διαφορές που παρουσιάζει η προφορική επικοινωνία από τη γραπτή.

Με την άσκηση αυτή επιδιώκουμε να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές ότι στην προφορική επικοινωνία : α) πομπός και δέκτης βρίσκονται συνήθως στον ίδιο χώρο και υπάρχει δυνατότητα αλληλόδρασης, και β) το μήνυμα παράγεται αυθόρμητα από τον πομπό και την ίδια χρονική στιγμή συλλαμβάνεται από το δέκτη. Για αυτούς τους λόγους ο προφορικός λόγος είναι αυθόρμητος, απροσχεδιαστος και λιγότερο επιμελημένος. Τα χαρακτηριστικά αυτά του προφορικού λόγου, δε συνιστούν ωστόσο εμπόδιο για την επικοινωνία πομπού-δέκτη, γιατί ο δέκτης ακούει και βλέπει τον πομπό, ο οποίος με τη χρήση των παραγλωσσικών και εξωγλωσσικών στοιχείων καθιστά σαφέστερο το λόγο του, και επιπλέον έχει τη δυνατότητα, αν δεν καταλάβει κάτι, να ζητήσει διευκρινίσεις.

Αντίθετα στη γραπτή επικοινωνία : α) πομπός και δέκτης δε βρίσκονται συνήθως στον ίδιο χώρο, και έτσι δεν υπάρχει συνήθως δυνατότητα άμεσης αλληλόδρασης. Επομένως ο πομπός πρέπει να προβλέψει τις αντιδράσεις του δέκτη και να επιμεληθεί το λόγο του, β) μεσολαβεί κάποιο χρονικό διάστημα ανάμεσα στη στιγμή που εκπέμπεται το μήνυμα και στη στιγμή που συλλαμβάνεται. Γι' αυτούς τους λόγους ο γραπτός λόγος είναι προσχεδιασμένος και επομένως πιο επιμελημένος.

- β) Ένα μικτό είδος λόγου, ανάμεσα στον προφορικό και στο γραπτό λόγο.

Η συζήτηση μπορεί να ολοκληρωθεί με αναφορά στον προσχεδιασμένο προφορικό λόγο που αποτελεί ένα μικτό είδος λόγου. Το είδος αυτό, πχ. μια διάλεξη, ενώ είναι βασικά προφορικός λόγος προσχεδιάζεται/

προετοιμάζεται όπως συμβαίνει με το γραπτό.

Ασκήσεις για την εμπέδωση του μαθήματος

Με τις ασκήσεις εμπέδωσης ελέγχουμε σε ποιο βαθμό μπορεί ο μαθητής να εφαρμόσει στην πράξη αυτό που διδάχτηκε, ότι δηλαδή αλλιώς μιλούμε κα αλλιώς γράφουμε, γιατί πρόκειται για διαφορετική κατάσταση επικοινωνίας.

1. Εργασία για το σπίτι.

Για την ανάπτυξη της προφορικής έκφρασης του μαθητή υπάρχουν διάφοροι τύποι ασκήσεων. Ένας από αυτούς είναι η εισήγηση σε προσχεδιασμένο προφορικό λόγο. Μια τέτοια άσκηση προτείνεται στη σ.136 . Ο μαθητής καλείται να μελετήσει στο σπίτι το προτεινόμενο από τη άσκηση κείμενο και να κρατήσει σημειώσεις, ώστε να προετοιμάσει την εισήγησή του σε προσχεδιασμένο προφορικό λόγο. Ο καθηγητής μπορεί φυσικά να αντικαταστήσει το συγκεκριμένο κείμενο και να προτείνει στους μαθητές διάφορα άλλα κείμενα, για να επιλέξουν ανάλογα με τα ενδιαφέροντά τους. Στην παρουσίαση της εισήγησης ο μαθητής πρέπει να αποδώσει το περιεχόμενο του κειμένου μετασχηματίζοντας το γραπτό λόγο σε προφορικό. Για να έχει ο λόγος του φυσικότητα και αμεσότητα, πρέπει επίσης να φροντίσει να χρησιμοποιήσει κατάλληλα τα παραγλωσσικά και τα εξωγλωσσικά στοιχεία της ομιλίας. Οι υπόλοιποι μαθητές, που αποτελούν το ακροατήριο, αξιολογούν την εισήγηση. Ελέγχουν σε ποιο βαθμό ο ομιλητής ήταν κατανοητός και απέδωσε με ζωντάνια και παραστατικότητα το περιεχόμενο της εισήγησης.

Αυτός ο τύπος άσκησης μπορεί να δοθεί και σε άλλα μαθήματα πχ. στην Ιστορία ή στη Λογοτεχνία. Καλό είναι γενικότερα οι εργασίες που καλούνται να συνθέσουν οι μαθητές, ακόμη και όταν είναι γραπτές, να παρουσιάζονται στην τάξη σε προσχεδιασμένο προφορικό λόγο. Με τον τρόπο αυτό οι μαθητές αρχίζουν να εξασκούνται στον προσχεδιασμένο προφορικό λόγο, μαθαίνουν δηλαδή να παρουσιάζουν με ζωντανό και παραστατικό τρόπο σε κάποιο ακροατήριο ένα κείμενο που διάβασαν ή έγραψαν οι ίδιοι.

2. Έκθεση

Στην επομένη έκθεση που θα γράψουν οι μαθητές τους εφιστούμε την προσοχή να λαμβάνουν υπόψη τους το δέκτη-αναγνώστη που δεν είναι παρών στη γραπτή επικοινωνία. Τους προτρέπουμε, λοιπόν, να προσπαθήσουν, να προβλέψουν τις απορίες και τις αντιδράσεις του, θέτοντας συνεχώς, καθώς γράφουν, ερωτήματα του τύπου: "Είμαι σαφής ; Θα κατανοήσει ο αναγνώστης το κείμενό μου ; Ποια γνώση έχει ο αναγνώστης για το θέμα ; Ποιες πληροφορίες χρειάζεται να του δώσω ; κτλ.

Στη διόρθωση της συγκεκριμένης έκθεσης προβλέπεται, εξάλλου, να συζητηθούν και να αξιολογηθούν οι εκθέσεις με βασικό κριτήριο την ικανότητα του μαθητή να προσαρμόζει το κείμενό του στην επικοινωνιακή περίπτωση του γραπτού λόγου.

Διδακτικό υλικό

Το διδακτικό υλικό προέρχεται από τις σελίδες 123-128, 131 και 135-136 του βιβλίου "Έκφραση-Έκθεση", τ.Α', ενότητα "Ο λόγος"

γ. Υποστηρικτικό υλικό για το διδάσκοντα

Βλέπε τα εξής βοηθητικά κείμενα που δίνονται στο βιβλίο του καθηγητή:

1. Ντάλτας Π. , Προφορικός και γραπτός λόγος, "Γλώσσα και Εκπαίδευση" Σεμινάριο 5 της Π.Ε.Φ. σ.117-136
2. Πετρούνιας Ε. , Προφορικός-γραφτός λόγος , από το βιβλίο Νεοελληνική Γραμματική και Συγκριτική ανάλυση, μέρος Α' Θεωρία, University Studio Press,Θεσσαλονίκη 1984, σ.50-52

Λέξεις κλειδιά: προφορικός / γραπτός λόγος, επικοινωνιακό μοντέλο